

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ЕТАПІ ЗАКІНЧЕННЯ НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

Лазаренко В.І., канд. соц. наук, доцент кафедри соціальної психології і психології управління ДНУ ім. О. Гончара

Васькевич К.В., студентка гр. ДС-14с-2 факультету психології ДНУ ім. О. Гончара

Актуальність. Дослідження психологічного благополуччя дітей, підлітків і студентів, на відміну від досліджень дорослих, почалося відносно нещодавно. Проте, об'єм науково - дослідницьких робіт продовжує більшуватися, розробляються психометрично обгрунтовані інструменти, які стали доступними. У. Бронфенбреннер спробував пояснити, з точки зору біопсихосоціальної теорії розвитку, внутрішні характеристики взаємодії між психологічним благополуччям і освітою, а саме якщо процес шкільного життя пов'язаний з позитивними емоціями, то у такому разі учбовий заклад стає позитивним соціальним інститутом і сприяє психологічному благополуччю [1, с. 6].

Наразі психологічне благополуччя визначають як інтегральну характеристику, яка включає психічне і соціальне здоров'я школяра і його домінуючі позитивні емоційні стани [4, с. 10]. Позитивний психоемоційний стан – це цілісна характеристика діяльності психіки за певний відрізок часу, відносно тривалі за часом і слабкі за інтенсивністю прояву, які мають позитивний знак емоції та суб'єктивно переживаються як хороше самопочуття і позитивний настрій [4, с. 11]. Позитивний психоемоційний стан учня як форма презентації його позитивних переживань включає: хороше самопочуття і активність, емоційний спокій, інтерес до учбової діяльності, задоволеність її результатами, позитивний настрій емоцій [4, с. 14].

Л. Чанг, К. Макбрайд-Чанг, С. Стьюарт виявили взаємозв'язок між академічною успішністю і задоволеністю життям. Крім того, Ш. Салдо і Е. Шейффер виявили, що учні середньої школи з найбільш високими оцінками суб'єктивного благополуччя демонструють високу академічну успішність і високу результативність в стандартних тестах досягнень. Р. Валуа, Р. Пекстон, К. Цулліг і Ю.С. Хюбнер виявили, що низький рівень задоволеності життям є істотним предиктором проблемної поведінки в школі. На психологічне благополуччя учнів впливає також рівень соціальної підтримки з боку батьків, учителів, однокласників і близьких друзів [4].

Фінські психологи К. Ярнен та П. Онстедт-Куркі виділили такі соціально-психологічні чинники психологічного благополуччя дитини: (а) безпека і комфортність домашнього середовища, (б) атмосфера любові, що

характеризується сімейними радощами, близькістю і гармонією; (в) відкритість і довіра у міжособистісних взаємозв'язках; (г) батьківський контроль і включення у життя дітей або підлітків; (д) відчуття значущості в сім'ї, (е) сімейна підтримка відносин з людьми і видів діяльності дітей за межами сім'ї [2].

Позитивні стосунки з однолітками також є соціально-психологічною змінною, яка пов'язана з високою задоволеністю життям.

Психологами доведено, що період завершення школи (16-17 років) є для молодшої людини кризовим етапом у її житті. Криза 17 років – рубіж звичного шкільного і нового дорослого життя. 16-18 років – кризова крапка, в житті людини, яка доводиться на час закінчення школи і самовизначення людини, є переломною в його житті: стара модель соціально і економічно несамостійного життя (під опікою батьків) зруйнувалася, а нова модель самостійної поведінки і способу життя ще не склалася. Людина перестала бути дитиною, але не встигла ще стати дорослою. Вона вже розуміє, що необхідно вибирати професійну кар'єру і починати трудову діяльність, але ще не знає, якій саме сфері діяльності віддати перевагу [3].

Для тих, хто важко переживає кризу 17 років характерні різні *страхи*. Відповідальність за зроблений вибір, реальні досягнення в цей період – великий вантаж. Сюди ще додаються страхи перед новим життям, перед можливістю помилки, перед невдачею під час вступу до ВНЗ, у хлопців – перед армією. Висока тривожність і виражений страх можуть привести до виникнення невротичних реакцій (загострення гастриту, нейродерміту, головних болів, тиску) і інших хронічних захворювань [3].

Метою нашого дослідження є емпірично дослідити особливості психологічного благополуччя старшокласників та ролі внутрішньосімейних стосунків на етапі закінчення навчання у школі.

Гіпотезою нашого дослідження було припущення, що у старшокласників на етапі закінчення навчання у школі будуть знижені показники емоційного благополуччя, усіх складових психологічного (самоприйняття, позитивних відносин з іншими, автономії, управління оточенням, цілей в житті, особистісного зростання), будуть підвищені показники ситуативної та особистісної тривожності, а також емоцій страху, гніву та огиди.

А також ми висунули додаткове припущення, що у старшокласників, у яких в сім'ї на етапі закінчення школи є більш сприятливі внутрішньосімейні стосунки, будуть вищими показники емоційного благополуччя, усіх складових психологічного благополуччя (самоприйняття, позитивних відносин з іншими, автономії, управління оточенням, цілей в житті, особистісного зростання), будуть нижчі показники ситуаційної та особистісної тривожності та відмінності у емоційному реагуванні.

У дослідженні взяли участь старшокласники протягом двох років навчання (дослідження є лонгітюдним) – 10-11-х класів у кількості 30 осіб, у віці 14-16 років, Дніпропетровської ЗОШ № 140.

Результати проведеного лонгітюдного дослідження особливостей психологічного благополуччя старшокласників та ролі внутрішньосімейних стосунків на етапі закінчення навчання у школі показали:

1. У старшокласників в 11-му класі суттєво підвищилися показники за такими складовими психологічного благополуччя як самоприйняття, цілі в житті та особистісне зростання порівняно з їх же показниками у 10-му класі. І суттєво знизилися показники позитивних відносин з іншими у старшокласників 11 класу порівняно з 10-м класом.

2. Суб'єктивне (емоційне) благополуччя у старшокласників 11-го класу є дещо нижчим порівняно з 10-м класом, що свідчить про помірне суб'єктивне благополуччя, тобто у 11-му класі рівень емоційного неблагополуччя є вищим, ніж у 10-му класі.

3. У старшокласників в 11-му класі порівняно з 10-м класом суттєво вищими виявилися показники і за ситуаційною, і за особистісною тривожністю.

4. У старшокласників 11-го класу порівняно з 10-м класом суттєво підвищилися показники за переважно негативними емоціями презирства, страху, сорому, гніву, провини, позитивною емоцією здивування. Несуттєво підвищилися показники за емоціями радості і огиди. І не відбулося суттєвих змін у емоціях радості, горя.

Отже ці результати частково підтвердили нашу основну гіпотезу.

Дослідження ролі внутрішньосімейних стосунків в сім'ях старшокласників на етапі закінчення школи показало, що:

5. Старшокласники 11-х класів оцінюють внутрішньосімейні стосунки як недостатньо сприятливі. Мають місце певні розбіжності в інтересах, діти не завжди здатні слухати та прислухатися до батьків, а батьки, в свою чергу, іноді відмовляються вислуховувати свою дитину, вважаючи це непотрібним.

6. Значних відмінностей між методами сімейного виховання матері та батька не виявлено. Але мати ставиться до своєї дитини більш суворіше, ніж батько, разом з тим має дещо вищий позитивний інтерес до дитини порівняно з батьком.

7. В сім'ях з більш сприятливими сімейними стосунками вищими є показники самостійності дитини, спільності інтересів між дітьми і батьками, взаємодопомога в сім'ї, гнучкість методів виховання.

8. В сім'ях з більш сприятливими внутрішньосімейними стосунками у дітей є суттєво вищими показники таких складових психологічного благополуччя як позитивні відносини з іншими, автономія (незалежність), цілі в житті, особистісне зростання, самосприйняття.

9. В сім'ях з менш сприятливими сімейними стосунками старшокласники мають нижчий показник суб'єктивного (емоційного) благополуччя.

10. В сім'ях з менш сприятливими сімейними стосунками у старшокласників виявлено вищий прояв тривожності, при тому, що особистісна тривожність має високий рівень в обох групах, з дещо вищим рівнем у дітей із сімей з менш сприятливими сімейними стосунками. А ситуаційна тривожність суттєво вищою є у старшокласників із сімей з менш сприятливими сімейними стосунками.

11. В сім'ях з більш сприятливими сімейними стосунками є вищим прояв таких емоцій як інтерес, радість, здивування, огида, а в сім'ях старшокласників з менш сприятливими сімейними стосунками вищими є прояв таких емоцій як страх, горе, сором, гнів, провина.

12. В сім'ях старшокласників 11 класу і мати, і батько в сім'ях з менш сприятливими сімейними стосунками мають суттєво вищі показники таких складових сімейного виховання як директивність, ворожість, непослідовність і дещо нижчий прояв позитивного інтересу до дитини, ніж в сім'ях з більш сприятливими сімейними стосунками. Батьки ж сімей з більш сприятливими сімейними стосунками мають вищі показники позитивного інтересу до дитини та автономності (незалежності) дитини.

Це практично повністю підтвердило наше додаткове припущення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Водяха С. А. Психологическое благополучие учащихся // Психологическое благополучие личности в современном образовательном пространстве: сб.статей / Составитель: Ю. В. Братчикова. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т., 2013. – С. 5-11.

2. Водяха С. А. Современные концепции психологического благополучия личности / С. А. Водяха // Дискуссия. – 2012. – №2 (20). – С. 132- 138.

3. Кон И. С. Психология старшеклассника: Пособие для учителей / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1980. – 192 с.

4. Овчарова Р. В. Разработка показателей и анализ факторов развития личностного потенциала и психологического благополучия учащихся в системе общего образования // Психологическое благополучие личности в современном образовательном пространстве: сб.статей / Составитель: Ю. В. Братчикова. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т., 2013. – С. 11-17.

5. Позднякова Е. П. Понятие феномена «психологическое благополучие» в современной психологии личности / Е. П. Позднякова // Психологический журнал. – 2007. – №3. – С. 87-102.